

Apa fát vág, ami agresszióra és autoriter viselkedésre utal.

Öcsi mindkét kezével labdázik, de nem akar Eszterrel együtt játszani.

Anya sepreget, ami kényszerességet jelez, azaz fontosabb számára a takarítás, mint a családtagokkal való kapcsolat.

Eszter félrevonulva nézi a televízióban a romantikus sorozatot, szinte elvész az aránytalanul nagy székben.

A cselekvés ábrázolása során is megjelenik az interakció hiánya, ami tovább erősíti a magára maradottság és elutasítottság érzését.

■ ÖSSZEGRÉS

Az esettanulmányban a rajzelemzés könnyen elsajátítható folyamatát mutattam be. A halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek életében a legfontosabb feladat a személyiség mentális és pszichés normalitásának a helyreállítása és a kiszolgáltatottság érzésének a minimalizálása.

A kétszemélyes helyzetben felvett családrajz csökkentette a gyermek szorongását és megalapozta a produktív emocionális állapotát.

Az oldott helyzet a feszültségcsökkentő hatásán túl kedvező pszichés klímát is teremtett a bizalom teli professzionális segítő kapcsolathoz.

Esztert a testvérével együtt helyezték el nevelőszülőnél. A családközele modelltben rövid időn belül sikerült a szocializációs hiányosságait korrigálni. A nevelőszülőkkel létrejött emocio-

nális kapcsolat hatására a társadalmi szabályok interiorizációja valódi értéké válhatott a viselkedésében.

A harmonikus személyiségalkulása szempontjából fontos volt, hogy Eszter valóságos szükségleteit sikerült feltárni, és ez által aktív részt vevőjévé vált a gondozásnak.

Személyisége a normatív és adaptív társadalmi együttélésre a szocializációs folyamatokban fejlődött. Az elutasítás által generált feszültség érvényesítési és a konfliktushelyzetek megoldási technikáinak szociálisan elfogadható irányba történő fejlesztését az által sikerült eredményesen megvalósítani, hogy a rajzolás során megismerhettük az egyéni szükségleteit.

A családrajz elemzés jól alkalmazható módszer a gyermekvédelem mindennapjaiban, mert valamennyi segítő szakember a saját szakmai kompetenciájának és eszköztárának megfelelően felhasználhatja.

Beőthy-Fehér László

■ SZAKIRODALOM:

Feuer Mária: *A gyermekrajzok fejlődéslélektana*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000.

Feuer Mária: *A firka lélektana*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.

Dr. Herczog Mária: *A gyermekvédelem dilemmái*. Pont Kiadó, Budapest, 1997.

Vass Zoltán: *A kinetikus családrajz*. in: *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2001, LVI. 1.

Visnyei-Gulyás-Katona-Vékony: *A grafológia alaptankönyve I-II. Grafodidakt*, 2000.

Cél: a bűnmegelőzés, eszköz: a konfliktuskezelés

■ BŰNMEGELŐZÉS AZ ISKOLÁS KOROSZTÁLYBAN ÖNISMERETI, KONFLIKTUSKEZELÉSI TRÉNINGEKSEL

Nagy megtiszteltetés és szakmai siker volt intézetemnek az Ifjúsági, Családi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium Debreceni Javítóintézetének és természetesen a programban szereplőknek is, hogy részt vehettünk a 2005. év Kriminálexpo rendezvényén azon egyszerű oknál fogva, hogy az OBmB Titkársága a 2004. évi bűnmegelőzési modellprojektek közül az „Önismereti csoportok, konfliktuskezelési tréningek fiatalok és a velük foglalkozó szakemberek számára az AVP¹ módszereivel” című pályázatunkat a legjobbak közé sorolta és bemutatta a szakmai napon. Írásomat rövid bevezetőnek és figyelemfelkeltőnek szánom a sikeres programunk további részleteiről – a felnőtt tréningek-, gyermek tréningek tapasztalatai, a Big Five teszt részletes elemzése – szóló írások elé.

Kísérleti projektünk célja volt a bűnelkövető magatartás megelőzése a potenciálisan bűnelkövető gyerekek, fiatalokéknak önismeretnek, konfliktuskezelési technikáinak fejlesztésével. A bűnözés szempontjából veszélyeztetett gyerekek számára

olyan magatartásformák elsajátíttatását vállaltuk fel, ami elősegíti a gyerekek jelenbeli és későbbi szociálpozitív viselkedésének kialakulását. Ezzel csökkentjük az esélyét annak, hogy a jövőben a bűnöző magatartás felé sodródjanak.

Rendszerszerűen szerettük volna megközelíteni a problémát, ezért a gyerekek, fiatalok nevelői, utógondozói számára is lehetőséget kínáltunk a tréningprogramban való részvételre. Az

¹ AVP – Alternatives to Violence Project – Alternatívák az erőszakkal szemben

általános iskola esetében a gyerekek családjával foglalkozó szakembereket is megszólítottuk.

Három különböző élethelyzetben lévő gyermekcsoportban valósítottuk meg programunkat:

1. Intézetünkbe javítóintézeti nevelésre utalt bűnelkövető fiatalok
2. A másik közösség Debrecen Nagysándor telepi városrészéből szerveződött a Héra Családsegítő Szolgálat együttműködésével, a Nagysándor József Általános Iskola VII. osztályos tanulóival.
3. A projekt harmadik célcsoportja a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedő gyermekek a Nagyszakácsi Gyermekotthon részvételével.

MIÉRT PONT ŐKET VÁLASZTOTTUK? HONNAN JÖNNEK EZEK A GYEREKEK, FIATALOK?

Intézményünk bűnelkövető lakóinak részvételével már volt AVP tréning, pozitív hatását tapasztaltuk. Az ő részvételük evidens volt.

A Nagysándor telep Debrecen azon városrésze, ahol többszörösen hátrányos helyzetű gyermekek élnek. Az ott lakók 45%-a szociális támogatásra szorul. A családok és a gyermekek helyzetét közvetlenül befolyásoló tényezők: a magyaránnyú munkanélküliség, az elszegényedés, a rossz családi minták. Nagyfokú az alkoholizmus, magas a bűnesetek száma, drogproblémák, bántalmazás. A gondokat a szűkös anyagi körülmények, és az alacsony kulturális szint csak növeli. A családok 58%-ában az 1 főre jutó havi jövedelem 16 600 Ft alatt van.

Könnyen érthető, hogy a gyermekotthonokban élők több problémával küzdenek családban élő társaiknál, személyiségük több szempontból is sérült, hiszen szükségleteik kielégítése korlátozott. Társas viszonyaikban gyakoriak a zavarok. Ez később antiszociális magatartást is maga után vonhat.

Számukra a segítségnyújtás nagyon tapintatos formáit lehet választani, hiszen további zavarokat okozhatunk a direkt nevelési módszerekkel. A tréning mint módszer a fiatalok számára is célravezető, hiszen itt lehetőségük nyílik átélni, megtapasztalni, alkalmazni a tanultakat. Gyakorlati jellege miatt a személyiségfejlesztés sokkal hatékonyabban valósul meg az ilyen típusú foglalkozások során. Célcsoportjainkban a feszültség oldása, az önértékelésük javítása, pozitív tulajdonságaikra épülő tevékenykedtetésük nagymértékű javulást eredményezhet.

Ugyanakkor, mivel a szabályok megtartásának fontosságát nem érzik át felelősséggel, hiszen legtöbbször nem erre szocializálódtak – a törvénnyel való összeütközések hátterében is legtöbbször ez áll –, a játékos feladatok szabálytartásának megtapasztalása, finom formája a ráhatásnak.

MIT TETTÜNK?

A tervezett konkrét tevékenység:

- Tesztfelvétel a résztvevő gyerekekkel,
- AVP tréning megtartása heti rendszerességgel, illetve szervezési okok miatt blokkosítva gyerekeknek. Résztvevők: megerősítés, közösségépítés, együttműködés, kommunikáció, kreatív konfliktuskezelés.
- Intenzív AVP tréning a nevelőknek párhuzamosan az általuk nevelt gyerekcsoport tréningjeivel.
- A tréningfolyamat végén ismételt tesztfelvétel a gyerekekkel, amelyben mérjük a tréningek által generált változást.

Nyomon követés:

- A tréning hatásának nyomon követése a gyerekek esetében a pszichológiai tesztek felvételével történik.
- A gyerekekkel foglalkozó szakembereknél a tréning hatása a munkájuk minőségének javulásával mérhető.

Várható eredmények:

- A résztvevőknek lehetősége nyílik a ventillációra, csökken a feszültség, ezzel együtt az erőszakos cselekedetek, esetleges bűnelkövetés esélye is.
- Nő a résztvevők impulzuskontrollja.
- A résztvevő erőforrásainak feltárása, megerősítése. Ez segít az új, kreatív konfliktuskezelési technikák elsajátításában.
- Kreativitás fejlesztése.
- Új erőszakmentes konfliktuskezelési technikákat ismernek meg, sajátítanak el.

Mivel a nevelők is részt vesznek AVP tréningeken, hasonló szemléletet, konfliktuskezelési technikákat sajátítanak el, ezzel növekszik a képzés hatékonysága mind a nevelők, mind a gyerekek oldalán.

A célok eléréséhez az eszköz az AVP módszer volt. A gyerekek és felnőtt önismereti, konfliktuskezelő tréningeket az AVP Hungary Közhasznú Egyesület tartotta.²

Az AVP 1975-ben New York államban önkéntesek kezdeményezésére indult börtönökben.

Néhány évig a börtönökben folyt a munka. Az idő haladtával egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a börtönökben tapasztalható erőszak csupán az egész társadalmat átható erőszak „vegyszirta” változata. Olyanok is kezdtek érdeklődni az AVP tréningek iránt, akiknek semmi közük nem volt a börtönökhöz. A növekvő igényeknek megfelelően a társadalom széles rétegei számára tartottak hamarosan tréningeket. Nagy hatásfokkal alkal-

² Magyarországon Susanna Eveson kanadai kiképző tréner segítségével 1993 óta ismert a program. Az AVP program 1994-ben a Szolnokon megrendezett Országos Konfliktus Pedagógiai Konferencián első díjat nyert.

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) támogatásával nyolc éve valósít meg az AVP Hungary Közhasznú Egyesület börtönprogramokat.

2001-től a program akkreditált személyiségfejlesztő foglalkozás a szociális ágazati továbbképzésben.

mazták mint konfliktuskezelő tréninget. Mára az amerikai és európai földrész számos országában ismert és elfogadott módszerré vált. Már Új-Zélandon is van AVP Egyesület.

Intézetünk dolgozói 1999-ben ismerkedtek meg a programmal. Az első magyarországi gyermektréninget 2001-ben Susanna Eveson tartotta nálunk, az előzetes fogvatartásban lévő fiataljaink számára.

A debreceni székhelyű AVP Hungary Közhasznú Egyesület egy olyan nem profit-érdekeltségű oktatási vállalkozás, mely az AVP módszereivel az erőszakmentes kommunikációt, az erőszak kezelését közvetíti, oktatja. Nem direkt módon, hanem tréningeken, műhelymunkákon átélte tapasztalati úton segíti a résztvevőket a konfliktusok kreatív kezelésének az elsajátításában.

■ A MÓDSZERRŐL

■ Az AVP négy alapvető eleme:

- megerősítés,
- közösségépítés, együttműködés,
- kommunikáció,
- kreatív konfliktuskezelés.

Az erőszakmentes kommunikáció nem valami misztikus dolog, egy mindenütt jelenlévő lehetőség. Erőteljes, mert átalakít valamit, átalakítja a velünk kapcsolatban lévő is. Ezt az erőteljes átalakító erőt nevezhetjük az AVP filozófiájának, ami a destruktív helyzeteket konstruktívvá alakítja.

Ez nagyon lényeges dolog. Arra a kérdésre is választ ad, amit sokszor feltesznek nekünk, hogy ha az AVP tréninget megtapasztalt felnőtt nem vesz részt további képzéseken és nem lesz facilitátor – tehát segítő a vezető tréner mellett a tréningeken –, vagy a fiatal nem tölt be egy hagyományos értelemben vett kortárssegítő szerepet, akkor a hatékonyság szempontjából mennyire gazdaságos a tréning? Az AVP szellemiségét magával vivő résztvevő minden cselekedetével sugallja tapasztalatait. Arra a kérdésre, hogy mit adott az AVP, egy gyermekotthoni gyermekfelügyelő ezeket írta önértékelő kérdőívére:

- személyiségem megerősödött,
- tudatosultak a pozitív tulajdonságaim,
- kommunikációs készségem erősödött,
- önfegyelmem javult,
- tudom élvezni a játék örömét,
- empátia-készségem javult,
- problémamegoldó képességem a nyertes-nyertes megoldás felé irányult.

Úgy gondolom, ilyen fajta jelentős változást minden, csoportjában lévő gyermek boldogan fog érzékelni.

Az AVP foglalkozások hasznáról való érdeklődésemre az egyik javítóintézeti fiú többek között az alábbiakat mondta:

„Jó volt, hogy meghallgattak, és rájöttem, eddig én sem figyeltem oda a társamra, hogy mit mond.”

A trénernek AVP szellemiséget hordozó átütő egyénisége, komoly szakmai munkája a várakozást is felülmúló eredményt hozott. Nem elhanyagolható a felnőttek reflexiója sem, de igazán

a célkeresztben a gyerekek voltak a program előtt és után kitöltött Big Five teszt gyermekváltozatával.

■ 1. A FELNŐTT TRÉNINGEK CÉLJA, TAPASZTALATAI

■ Modellnyújtás, modellkövetés

A modellprojekt a bűnmegelőzési nemzeti stratégia két pontjához is kapcsolódik. Egyrészt a gyermek és fiatalok bűnözés megelőzése, csökkentése céljából a legvesélyeztetettebb gyermekek számára olyan magatartásformák elsajátítására ad lehetőséget, ami elősegíti a gyermekek jelenbeli és későbbi szociálpozitív viselkedésének kialakulását. Másrészt az ágazati együttműködésben megvalósítandó feladatok körében a gyermekekkel foglalkozó szakemberek, új, alkalmazható módszer segítségével elsajátíthatják az erőszakmentes konfliktuskezelési technikákat és integrálhatják azt az oktatási-nevelési programokba, beépítve a gyermekintézmények hétköznapjaiba. Miért is választottuk ezt a megközelítést? A hasonló szellemiség megalapozása miatt.

A szakmai tapasztalat megerősíti azt a törvényszerűséget, hogy az erőszak erőszakot szül. Lehet, hogy az erőszakos felnőttek a felnőttek, vagy a gyermekek körében agresszió alkalmazásával rövidtávon „eredményt tudnak produkálni”, de ez csak látványos, külső kényszerrel fenntartott, törekeny állapot. A valódi neveléshez, a gyermekszerepéhez az agresszióknak vajmi kevés köze van.

A gyermekekkel foglalkozó szakemberek a gyermeklélektani iskolák szocializációról kialakított elméleteiből pontosan tisztában vannak azzal, hogy az agresszió kialakulásában milyen nagy szerepe van a gyermek környezetében élő agresszív modellszemélyek tényleges, illetve gyakran mögöttes jelenlétéből fakadó szociálpszichológiai ható tényezőknek (utánzás, megerősítés és azonosulás az agresszorral).

Bandura szociális tanulásméleteinek követői tudományos kísérletekkel bizonyították az agresszív modellt figyelő gyermekek agressziójának mérhető, és közvetlen növekedését (agresszív filmek és hatása a személyiségfejlődésre).

A modellnyújtás és modellkövetés a destruktív erőszak társas rendszerekben történő emelkedésének fontos eleme. Ugyanakkor a pozitív modellek jelenléte az agresszió hatékony szocializálásának is fontos eleme lehet.

Az AVP tréningek lehetőséget nyújtottak arra, hogy a segítő foglalkozásúak, pedagógusok a munkahely sajátosságaiból eredő konfliktusait felismerjék és a problémáikra, konszenzusra épülő megoldásokat találjanak. Egyrészt a tréning a gyermekekkel foglalkozó különböző szakemberek - pedagógus, gyermekfelügyelő, gyógypedagógus, pszichológus, családgyógyász, stb. - tehát a segítő foglalkozásúak szemléletében, szakmai, szellemi hozzáértésében és viselkedésében pozitív irányú folyamatokat indított el, másrészt kreatív lehetőségeket ajánlott a személyiség megerősödéséhez, ami egyben a kiegészítő megelőzését is segítheti. Tudjuk, hogy a „burn-out” szindróma a gyermekvédelmi-, szociális-, pedagógiai-, gyógypedagógiai területen dolgozókat egyaránt veszélyezteti. Márpedig az eredményes pedagógiai folya-

mat alapvető feltétele a kedvező pszichológiai klíma, ahol a gyermeket körülvevő felnőttek körében a hitelesség, az empátia, a bizalom és a partnerség jelen van.

A projekt keretén belül a felnőttek körében 4 x 30 órás AVP alaptréning és 4 ugyancsak 30 órás haladó tréning tette lehetővé, hogy a résztvevők megtalálhassák önmaguk és mások számára a mindennapok hatékonyabb, kreatív konfliktuskezelés új módjait.

A három napos tréningeket 2-3 főből álló AVP tréner-facilitátor team vezette. Módszerünk nem tanításra, hanem közös felfedezésekre és az élmények megosztására épült. A résztvevők magukkal hozták az élet-, és munkatapasztalatukat, amelyek igen értékesek voltak. A csoportdinamika átgondolása során mi magunk is részesei voltunk egy-egy tanulási folyamatnak.

Az AVP-ben azonban semmi sincs kőbe vésvé. Az együtt dolgozó vezetők – mi közösen - (tréner és facilitátorok) team-építés után felépítettük az első nap programját, amely általában 2 hosszú szakaszból állt. Meghatároztuk a célokat és összeállítottuk a napirendet.

A napirendek felépítésén változtattunk, ha azt a csoport érdeke úgy kívánta.

Egymás megerősítéséből indultunk ki, majd a kommunikációs készségekkel, az együttműködéssel és a problémamegoldással folytattuk a tréninget. Ezek azok az AVP alapvető értékek, amelyek szükségesek az erőszakmentes életstílus kialakításához. Törekedtünk arra, hogy az adott csoportban kialakuljon a közösségi érzés, amely bizalmon és egymás kölcsönös tiszteletén alapult.

„A jó dolgokat nézzük és erősítjük egymásban. Tartózkodunk saját magunk és mások leértékelésétől, megalázásától.” Ezek az alapelvek nagyon fontosak voltak saját erőink felszabadítására, és arra, hogy erőszakmentes módokat találhassunk. A team tagok nem adtak kész válaszokat, a csoport maga találta meg az alternatívákat a problémák megoldására, a konfliktusok kezelésére.

■ Alaptréningek napirendje

A program áttekintése után a ráhangoló gyülekezéssel indultak az egyéni élmények, beszámolók. Az indító gondolatokat a gyülekezőként kiválasztott befejezetlen mondat, vagy kérdés segítette.

Ha a gyülekező után egy kicsit „leült a csoport”, vagy egy-egy emlék túl sok negatív érzelmet kavart, jó volt feloldódni, együtt játszani egy könnyed és élénk, vidám játékot. Ezzel stimuláltuk, erősítettük az immunrendszerünket. A tréningek 3 napján legalább 10-12 vidám, könnyed és élénk játékra volt lehetőség. Jókat neveltünk magunkon, egymáson, miközben a csoportkohézió erősödött. Páratlan közösségi érzést éltünk át, energiaszintünk emelkedett, felélénkültünk, közben észrevétlenül sok-sok agresszív, indulati feszültséget vezetünk el.

Azután kezdtük a nagyobb odafigyelést, személyesebb involválódást, és időnként mély gondolatokat igénylő főgyakorlatokat a személyiség megerősítésére, a közösségi érzések kialakítására, az erőszakmentes kommunikáció gyakorlására, az együttműkö-

désen alapuló konszenzusos döntések meghozatalára, ami hozzásegítette a csoportokat a kreatív konfliktuskezelés alternatíváinak megtalálására. A résztvevők tapasztalatot szereztek arról, hogy mi építi és mi rombolja vagy korlátozza az adott közösséget, megtapasztalták a konszenzus elérését, felfedezhették, kipróbálhatták és megtanulhatták a különböző szituációk megoldásának új módjait.

A gyakorlatokat szintén könnyed és élénk játékok követték, majd a szakaszokat a közös értékelések zártuk le. Az értékelés során a csoporttagok őszinte, egyéni véleménye segítette a tréningfolyamatot, szükség esetén a változtatást a programon belül. A jelenlévők úgy sajátították el a tréning anyagát, hogy közben tanulási élményeket élhettek át. A megszerzett tudás használható és maradandó élményként „beépülhet” a személyiségbe. Eredményként a résztvevők képesek lettek gyorsan és hatékonyan teamben dolgozni, gondolkodni és az egyéni célokat a közösség céljaival összehangolni.

■ NÉHÁNY GONDOLAT A HALADÓ TRÉNINGEK TAPASZTALATAIBÓL...

Megtörtént a csoportkeretek kialakítása, személyes értékek, normák megfogalmazása és tisztázása az emberi kapcsolatokban, kommunikációs gátak felismerése és kezelése, figyelési technikák az értő figyelemtől a kérdezőtechnikáig - csoportos, kiscsoportos és egyéni gyakorlatok formájában. Ezt követően haladtunk az autonómia, tolerancia gyakorlása, szükségletek megfigyelése és értelmezése, a beavatkozási fogások gyakorlása, visszajelzések alkalmazása, összegzések adásának nyomvonalán. Témáink, gyakorlataink folytatódtak a konfliktusforrások, az okok feltárása és konfliktuskezelés szituatív játékokkal. Ide tartozott még a vezetési stratégiák, alkalmazható alternatív módszerek gyakorlása (szituációk megbeszélése, feed-back), és az erőszakkal szembeni alternatívák (szituációs gyakorlatok, szerepjátékok által) megismerése. A haladó tréning központi témái voltak: félelem, harag, megbocsátás, kommunikáció.

Megértették a destruktív konfliktuskezelés okait, következményeit és az átalakító erő („transforming power”) segítségével a legtöbben eljutottak a kívánatos irányban történő konfliktuskezelésig.

■ NÉHÁNY GONDOLAT A RÉSZTVEVŐK VISSZAJELZÉSEIBŐL

- Amit megtanultam magamról az alaptréning során:
 - Erősebb vagyok a problémák kezeléséhez, mint gondoltam, vagy a tréning erősített meg tisztelni magamat, egymást.
 - Bátran tudtam megnyitni és beszélni a csoport előtt. Megtanultam, hogy a dühöt jobb előbb kiadni, kibeszélni, aztán lehet megoldást keresni.
 - Nagyobb lett az önbizalmam. Gyorsan ráhangolódtam a csoportra, egy adott feladatra. Rájöttem, hogy az eddig meg nem oldott feladatok megoldására is képes vagyok.
 - Tudok pozitívan gondolkodni, tapasztalataim által tanácsokat is képes vagyok adni.
 - Könnyebben veszem az akadályokat, nem látok mindent

negatívan. Felszabadultan merek hosszan és folyamatosan beszélni.

■ Amit megtanultam másokról az alaptréning során:

- Bizalommal lenni a legnehezebb, hiánya az együttműködést meggátolja.
- Másként élem meg a gondokat, problémákat társaimnál. Mások is hasonló gondokkal küszködnek.
- Jobban megismertem társaimat, őszintén kérhetek segítséget, türelmesebb leszek.
- Az erőszakmentes viselkedést először magammal szemben kell gyakorolnom.
- A pozitív dolgokat emeljük ki, összetartunk, bizalom van, tudunk komolykodni és játszani.

■ Mit adott az AVP haladó tréning?

- Önbizalmat, azt, hogy értékes a pedagógiai tudásom, hitvallásom, emberségem. Megerősödött a gyerekekbe vetett hitem, fontosabb lett a véleményem és az érzéseim kifejezése.
- Rájöttem, hogy a durva beszéd elgyengít, a nyugodt, szép stílus erősít, fejleszt. Oda kell figyelnem a gyerekekre és egymásra, mert mind a kettő modell értékű a gyerekek számára.
- Jól éreztem magam, a második tréning által bátrabb, felszabadultabb lettem. Jó volt kikapcsolódnia a monoton munkából.
- Nyitottabb, türelmesebb vagyok. Társaim és a gyerekek problémáira jobban odafigyelek. A gyerekekkel igyekszem még vidámabb, bensőséges együttlétet teremteni, nemcsak tőlük várok őszinteséget, hanem magamtól is.
- Jó nagyokat neveltünk, nem hittem, hogy is megszabadulhatok a feszültségtől.

Megismertem a könnyed és élénk játékokat, fejlődött a kifejezőképességem, szókinccsem.

- A gyermekek szerepében értettem meg igazán a lelküket, átéltem félelmüket Kimozdított a monoton munkából, sokoldalúan fejlesztett, megmozgatta az agyműködést
- A jót fogom elsősorban kiemelni, nem a rosszat, játékosan a konfliktusokat felvázolni, kezelni.

■ Miben segített az AVP haladó tréning?

- A munkámat még jobban, a tréningen tapasztaltakkal tudtam végezni. Nagyon oda kell figyelni a gyermekekre, képes lettem az ó szemszögükből is megvizsgálni a konfliktusokat, átérezni a problémájukat. Segített abban, hogy odafigyelőbb és türelmesebb legyek a munkám során és otthon is.
- Megerősítette az önbizalmamat, bízhatok társaim őszinteségében, a közösség erejében és tudásában.
- Közelebb kerültünk egymáshoz, elmondhatom a véleményem, szeretetet kaptam, és átadni igyekszem. Feloldódott bennem a sok feszültség, ami erőszakossá tett.
- Lelkileg megerősödtem, rájöttem, hogy van bennem erő, szeretet, törődés és figyelem is a gyermekek iránt.
- A „gyerekeimmel” az iskolában felgyűlt problémákat AVP-

sen megoldjuk. Tudatosabban dicsérem és szavakkal is elismerem ezután a gyereket!

- Figyelmesebb, megértőbb, türelmesebb leszek, az AVP alapelveire felhívom a renitensek figyelmét. Az erőszakos stílusra meglepetéssel, humorral reagálok, úgy kioltódik. Sokkal többet fogom dicsérni, elismerni a gyerekeket kis dolgoknak hitt „nagy feladatokért”.
- Fejlődött személyiségem, önismeretem, pozitív látásmódra serkentett. Megerősített, hogy jó játszani, s hogy a saját erőszakosságomat kell leküzdenem ahhoz, hogy változzak.
- Megtanultam, hogy a munkában, munkavégzés során szükséges a közös döntés, partnerség, jó együttműködés.
- A kollégák gondolata éppen olyan fontos, mint az enyém. A gyermeket még nagyobb szeretettel és tisztelettel veszem körül.
- Tudunk vidámak is lenni. Nagyon jó, szakmailag stabil kis csapat vagyunk. Más szemmel látom a problémákat.
- Próbálok pozitívan kezelni a dolgokat. Ha konfliktusom lesz, én üzenetekkel tisztázom és lezárom.
- A gyermeknevelésben törekszem a nyerő-nyerő helyzetre.
- Egy nyelven beszélünk a gyerekekkel, sőt csak utalni fogok dolgokra, és ők érteni fogják.
- Megtanultam teamekben dolgozni, másoknak tiszteletben tartva a véleményét, másságát.
- A döntéseket akkor is jobb közösen meghozni, mint egyedül, ha az hosszabb és bonyolultabb folyamat.

A tapasztalati úton történő tanulás megfelelő oktatási módszernek bizonyult az erőszak elleni alternatívákra, a kreatív konfliktuskezelés elsajátítására.

Összességében a csoport tagjai és vezetői egyaránt tartalmassnak, értékesnek, a szakmában, a különböző munkaterületeken és a mindennapokban alkalmazhatónak értékelték a tanulatkat.

A pozitív változások a gyermekek, családok, illetve egyének mindennapi életében sem feltétlenül mindig szavakhoz kötöttek. Gyakran nem a szavakban van a lényeg, hanem a viselkedésben kialakuló, sokszor apró változások sorozatában, amelyek kifejeződnek a metakommunikációban, gesztusokban, attitűdökben, és gyakran nem is feltétlenül teljes mértékben tudatosak, de döntőek a pozitív folyamatok kialakulásában.

Más módon kommunikálunk, gyakran elég egy pozitív gesztus és ez a másokban is pozitív választ generál.

Szabó Katalin

■ 2. „EGY DOLOG, AMIT EZEN A TRÉNINGEN TANULTUNK”

■ AVP gyermektréning általános iskolában, gyermekotthonban és javítóintézetben

„Csak addig vagyunk szigorúak mások iránt, míg magunkat nem ismerjük.” (Eötvös József)

A társadalom felépülésében és újraalkotásában az egyik legfontosabb szerepet a gyerekek nevelése játssza. Ha gyerekeink abban a szellemben nőnek fel, melyet képviselünk, és nagyrészt azokat a szabályokat tanulják meg és tartják helyesnek, amit mi magunk, akkor a felnövekvő generáció biztosítani fogja a jól ismert világot, melyben jól érezzük magunkat. Ugyanakkor ennek a fordítottja is igaz. Ha nem figyelünk a felnövő generációk nevelésére, nem tudhatjuk, hogy milyen jövőt szánunk magunknak.

A gyerek növekedésének és nevelésének a legfontosabb kulcsa a társadalom szempontjából az **alkalmazkodás**. Ez a tudomány fogalmai szerint a **szocializáció**, mely során elsajátítja a társadalom új tagja a normákat, szabályokat, mi szerint *kell* élni, és nem utolsó sorban *túlélni*. A *társadalom tanulása* különféle „eszközök” segítségével történik (pl.: utánczás, játék, identifikáció).

A szocializáció eredményét meghatározza a fenti szocializációs formák megléte vagy hiánya, illetve tartalma. Az a gyerek, aki nem tudott játszani, nem tanulhatott az örömszerzés élménye által, nem érezte a jutalom megszerzésének örömét, valószínűleg más társadalmi képhez alkalmazkodik, mint az, aki mindent megélt. A szocializáció eredményei legtöbbször közvetett formában tárulnak elénk, és akkor a legfeltűnőbbek, ha problémák.

Szociális inadaptáció: a nem megfelelő tevékenységek és tapasztalatok során kialakuló önértékelési és kontaktus zavarok, vagyis a fent említett élmények negatív színezetének vagy hiányának az eredménye. Mindez eredményezi a személyiség társas viszonyának zavarára épülő különböző típusú viselkedési rendellenességeket, amelyekre aztán felfigyelünk.

Végül soron a folyamatot is figyelembe véve, amelyen a gyerek átmegy, tudnunk kellene, hogy a *viselkedészavar tulajdonképpen figyelemfelhívás*, mellyel a gyerek célja a kapcsolatváltás kiharcolása. A gyerek olyan kapcsolatrendszerben van, melyen változtatni szeretne, mely nemcsak őt, hanem következményei folytán környezetét sem elégíti ki. A gyerek bármilyen igényét, érdekeit háromféleképpen érvényesítheti: *passzív, asszertív és agresszív* módon.

Az önérvényesítésnek ez a három formája igen sok vonatkozásban eltér egymástól, és ez mind a környezet, mind az egyén számára jelentőséggel bír.

Az önérvényesítés módja tehát nem csak az eredményre van hatással, hanem a környezet valamennyi résztvevőjére is. Az a gyerek, aki agresszív módon próbál élni és túlélni egy számára bonyolult környezetben, nem csak önmagát veszélyezteti, ezért is fontos fontolóra venni, hogy mi vezethet ehhez a választáshoz.

Az agresszió okai lehetnek a gyengeség, *fenyegetettség* érzése, a *negatív érzések* visszatartása (érzések felismerése, kimutatása), az *agresszió hatékonyságának hite*, valamint a *feszültség csökkentése*. A gyerek választását akkor tudjuk a leginkább más irányba terelni, ha az odavezető utat és a körülményeit is figyelembe vesszük.

Mindezek mellett nekünk is van választási lehetőségünk, hogy hogyan reagálunk az agresszív magatartásra. Válaszolha-

tunk *büntetéssel, értő figyelemmel és énközlésekkel*. Sokszor eredményességünket mérjük le a reakciókban. Fontos tudnunk, hogy hatástalan a büntetés, ha:

- Az elkövetett esemény és a következmény között eltelt idő-különbség nagy.
- A pozitív példák hiányoznak.
- A vétség és a büntetés nincs egyensúlyban.

Mindezek, valamint a szocializációs tanulási lehetőségek szűk spektruma jellemzők az olyan gyerekekre, fiatalokra akiket hátrányos helyzetüként, büntetett előéletüként vagy állami gondozottként tartunk számon. Ezeknek a fiataloknak számtalan „okuk” van arra, hogy a társadalom számára kevésbé elfogadott módot válasszák az érdekeik érvényesítéséhez. Azonban tudnunk kell, hogy ha rosszul is tanulta meg egy gyerek a „túlélés művészetét”, sokat csiszolhat magán, ha erre lehetőséget adunk. Ha megtanítjuk választani, a környezet és önmaga megismerése által több lehetőséget észrevenni és élvezni, valamennyiünknek nagyobb hasznára válhat a tudása.

Az új választási lehetőségek, az agresszióval szembeni alternatívák megtanulása, használata érdekében modellprojekt indult. Ennek keretében tréningek szerveződtek különféle csoportokkal és helyszíneken:

Általános iskola	Gyermekotthon	Javítóintézet
kéthetente csütörtökön 2-4 óra (+ színház, bál osztálykirándulás)	havonta egy intenzív hétvége (2 nap)	hetente hétfőn 4,5 óra
19 fő (10 lány, 9 fiú)	15 fő (9 fiú, 6 lány)	15 fő (fiúk)
7. osztályosok	11-15 év	16-19 év

Az agresszióval szembeni alternatívák keresésére és használatának „tanulására” kidolgozott programot hasznosnak ítéltük gyerekekkel való foglalkozás esetén is. Az AVP tréning több szakaszból áll, és a témához kötött célokat fogalmaz meg.

A tréning folyamán egy folyamat megy végbe a résztvevőkben, mely elvezet az alternatívák észrevételéhez, megtalálásához és kipróbálásához. Ennek feltétele több lépés megtétele. Ezek a következők:

1. lépés: **Tegyük félre a szokásos beidegződéseket, automatikus reakciókat.**
2. lépés: **Először én változok meg. Mit lépnek erre a többiek**
3. lépés: **Új kép kialakítása magamról. (önbizalom, önbecsülés, öntisztelet)**
4. lépés: **Érzések megfogalmazása**
5. lépés: **Új megoldás kipróbálása – Átalakító Erő használata**

Ha a gyerek végigjárja ezeket a „lépcsőket”, olyan lépéseket tesz önmaga és a társadalom megismerésében, melyek valós választási lehetőséghez juttatják az önérvényesítés, a „túlélés” terén.

■ AVP gyermektréning – Nagyszakácsi

A tréning négy részből állt. Egy-egy tréningszakasz a következő fő elemekből tevődött össze (a szakaszok elején a gyerekek általi idézet található mely az adott egységre jellemző volt) :

- I. „Volt egy csoport, aki együttműködött.”
 - Alapok lerakása
 - AVP szabályok
 - Megerősítés
 - Közösségépítés
 - Átalakító Erő
- II. „Arra figyelhettem, ami nekem jó.”
 - AVP + saját szabályok
 - Megerősítés, közösség építés, együttműködés, bizalom
 - Szakaszok átalakítása
- III. „Igazságosan játszottunk.”
 - Fordulat
 - Együttműködés, Átalakító Erő, Értékek, Önismeret, Bizalomerősítés
 - Egyre inkább képesek differenciáltan nézni önmagukat és társaikat
 - Lényegesen jobban figyelnek egymásra
- IV. „Sikerült segítenem.”
 - Érdemi önismereti munka
 - Átalakító Erő, megerősítés, együttműködés, kreatív konfliktuskezelés.
 - Átalakító Erő alkalmazása szerepjátékokban
 - Csoportintimitás
 - Kreatív jelbeszéd

Tapasztalataink alapján a tréning folyamán voltak olyan eszközök az AVP eszköztárából, melyek kiemelten hatékonyak bizonyultak. Ezek használata segítette a tréning sikeres vezetésében, valamint a résztvevőknek a célhoz vezető „lépések” megtételében. A hatékony eszközök:

- mozgásos játékok
- strukturált gyakorlatok
- strukturált beszélgetések
- bizalomépítő játékok
- világos célkitűzések, egyeztetett célok
- támogató magatartás, bizalomépítés

A gyerekekkel együtt töltött idő alatt valamennyien tanulhattunk – önmagunkról és társainkról. Erre jó példa az amikor a gyerekek összegyűjtötték, hogy mi jelenti számukra az erőszakmentességet: közösség, nyugalom, kímélet, szeretet, törődés, beszélgetés, megértés, odafigyelés, játék.

■ Összegzés

- A gyermekek egymáshoz való viszonyában jelentős fejlődést tapasztaltunk. Egymással jóval türelmesebbek, odafigyelőbbek, toleránsabbak, és lényegesen kevésbé agresszívak a problémás helyzetekben.
- Nagyon látványos fejlődést értek el a csoport bizalom – intimitás és a feladat végrehajtások folyamán az együttműködésben.
- Amennyiben egyénileg nézzük a gyerekeket, minden alkalommal másoknál volt megfigyelhető látványos fejlődés, javulás.

Összességében a negyedik alkalom végére egy jól működő csoport jött létre melyben magas a bizalomszint, egymással jól, sok esetben hatékonyan együtt tudnak működni.

- Kommunikációjuk sokat fejlődött, konfliktuskezelésük során egyre inkább alkalmazzák az Átalakító Erőt és ezzel párhuzamosan csökkent az agresszív megnyilvánulások száma.
- A tréning folyamán fontos volt, hogy a fegyelmezést egyre inkább belsővé tettük és minden pozitív irányú változást megerősítettünk. Ez a pozitív minta rendkívül hatásosnak bizonyult.
- A zárás során a szeretetnek nagyon nagyfokú megnyilvánulásaival találkoztunk melyet irányunkban, és egymás irányába is mutattak.

Végezetül kiemelhetőek még a Big Five gyermekkérdőív Nagyszakácsiban mért eredményei, melyek azt mutatják, hogy mind az öt faktorban jelentős pozitív irányú változások történtek. Amennyiben a gyerekeket egyénileg vizsgáljuk több gyermeknél szignifikáns javulás következett be. Mindezek az eredmények is alátámasztják az AVP gyermektréning hasznosságát és alkalmazásának hatékonyságát a gyermekek körében.

Stiblar József
szakpszichológus – tréner

■ 3. A GYERMEK KÖRÉBEN FELVETT SZEMÉLYISÉG- TESZT EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE (BFQ-C)

■ A Big five kérdőív bemutatása

Mint ismert, a személyiségpszichológia egyik fontos törekvése, hogy olyan fogalmi keretet nyújtson a különböző szakemberek számára, melynek segítségével lehetőség nyílik a személyiség általános érvényű leírására s az egyéni különbségek megragadására mind a tudományos kutatásban, mind a pszichológia alkalmazott területein, mint pl. klinikai- nevelés ill. munkapszichológia.

Az utóbbi 20-25 évben számos kutatás irányult az általános személyiségvonások vizsgálatára, melynek eredményeképp számos faktoranalízisen alapuló rendszer létezik, melyek eltérő alapvonásokat különböztetnek meg. Az általános személyiségvonások számában és megnevezésében megjelenő változatos

ság egyrészt a különböző szerzők eltérő megközelítésének tulajdonítható, másrészt az alkalmazott módszertannak és a skálák különböző felépítésének.

A fenti problémák megoldására a Big Five modell kísérlet meg egységes személyiségmodellt felvázolni. Ez a megközelítés 5 olyan alapvonást ad a személyiség leírására és értékelésére, melyek jobban differenciálnak mint a kevés számú és nagyon általános faktorok, valamint jobban specifikálnak mint azon személyiségmodellek, ahol nagyszámú faktor szerepel.

A személyiség jellemzésére szolgáló független dimenziók az un. Big Five megközelítés alapján az alábbiak: **extraverzió, barátságosság, lelkiismeretesség, érzelmi stabilitás és nyitottság.**

A különböző kutatási eredmények alapján úgy tűnik, hogy a Big Five személyiségmodell mind a „természetes népnyelv” mind a személyiségkérdőívek esetén fontos megközelítéssé válhat, hiszen általa adott 5 olyan faktor, amely a személyiség leírására és jellemzésére hivatkozási keretet jelent, s mely alapján értelmezni, valamint kategorizálni lehet az egyéni különbségeket.

A fenti eredményekre alapozva jelentek meg a Big Five kérdőívek, melyek a személyleíró melléknevek helyett mondatokkal próbálják megragadni az általános személyiségjellemzőket.

A BFQ mérőeszközcsalád 3 kérdőívet foglal magába: a 132 tételből álló, felnőttek számára kidolgozott BFQ-kérdőívet, a 8-14 évesek általános személyiségjellemzőinek feltérképezésére kidolgozott, 65 tételből álló BFQ-C kérdőívet, valamint egy 175 személyleíró melléknevet tartalmazó listát.

Ezen kívül a BFQ-C gyerekkérdőívnek is több formája van: Az első esetben a gyerek az, aki egy 5 fokú skálán értékeli, hogy mennyire felel meg az adott állítás a saját viselkedésének, vagy lelkiállapotának – egy ilyen kérdőív részletet láthatnak az ábrán. A másik formában valaki más – tanár vagy szülő – értékeli, hogy az állítás tartalma mennyire illik az adott gyerekre.

A BFQ-C annyiban tér el a felnőtt Big Five kérdőívtől, hogy csak a személyiség legfontosabb alapidimenzióit veszi számításba – tehát az 5 nagy faktort – míg a felnőtt változatban tovább bontott alkategóriákat nem tartalmazza.

Ezen kívül az a faktor, melyet a felnőtt változatban Érzelmi stabilitásként jelölünk, az a gyerek változatban Érzelmi instabilitásként jelenik meg.

A gyerek BFQ-C faktorai tehát a következők:

- energia
- barátságosság
- lelkiismeretesség
- érzelmi instabilitás
- nyitottság

Eredeti elképzeléseink szerint a nagyszakácsi gyermekotthonban és a Nagysándor telepi általános iskolában a mérést a Big Five kérdőív gyermekváltozatával, a BFQ-C-vel, míg a javítóintézetben – az itteni fiatalok magasabb életkora miatt a Big Five felnőtt változatával terveztük.

Már az első tesztfelvételnél kiderült, hogy a javítóintézeti fiatalok alacsony iskolázottsági szintje, jó néhányuk olvasási nehézségei, ill. rövid ideig tartó koncentrációs képességük miatt a visszaérkezett kérdőívek zöme értékelhetetlen lett, mivel nagy

többségüket hiányosan ill. átgondolatlanul töltötték ki, vagy csak félig – kitöltőjének nem volt türelme az összes kérdésre válaszolni.

Ezért úgy döntöttünk, hogy a javítóintézetben is a rövidebb, 65 mondatos Big Five gyerekváltozatát alkalmazzuk a mérésre. Utólag látva – döntésünk több szempontból is jónak bizonyult – a gyerekváltozat kérdőíveket a javítóintézeti fiatalok is képesek voltak megfelelően kitölteni, ill. így a 3 csoport kapott értékeit jobban össze tudtuk hasonlítani.

A BFQ-C kérdőív faktorainak ill. a 3 csoport eredményeinek bemutatása

(Az elemzés során figyelembe kell vennünk, hogy a kis elemszám (44 fő) miatt a minta s a kapott eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak.)

■ 1 Energia

Az energia dimenzió a hagyományos értelemben vett extraverzió fogalmának felel meg.

Az alacsony pontszámot (25-45) elért személyre az a jellemző, hogy nem törekszik kapcsolatok építésére, kommunikációs problémákkal küzd. Nehezen fejezi ki saját gondolatait. Általában elkerüli a versengéssel járó helyzeteket. Kevés az önbizalma, gyakran unatkozik.

Az átlagos pontszámot (45-55) elérő ember szereti a társaságot, s mindig igyekszik valamilyen elfoglaltságot keresni magának. Megfelelően képes érvényesíteni saját véleményét, de nem törekszik vezető szerepre. Általában vidám, élénk.

A magas (55 pont felett) pontszámot elérő ember jellemzője, hogy általában keresi az alkalmat új emberek megismerésére, s a velük való pozitív viszony kialakítására. Kifejezetten jó kommunikációs készségei vannak – így nyitott másokkal. Az ilyen embert általában gyakran választják vezetőnek társai. Igen aktív, bőbeszédű, vidám természetű és energikus ember.

Az alacsony övezet felső határa 45 pont, melyet a tréning előtt csak az általános iskolai csoport halad meg valamelyest. A nevelőotthoni és a javítóintézeti fiatalok értéke az energia faktorban az alacsony övezetbe esik. Ezekre a csoportokra tréning előtt tehát inkább az jellemző, hogy nem nagyon törekszenek kapcsolatépítésekre, nehezen fejezik ki gondolataikat, és igen kevésbé bíznak magukban.

A tréning utáni felvétel eredményei szintén e 2 csoportnál emelkednek a legerőteljesebben, míg az iskolásoké kb. azonos szinten marad. A nevelőotthonban kb. 5,5 pontnyi, míg a javítóintézetben 8 pontnyi az energia skálán az emelkedés, mely jelentősnek mondható. A tréning után tehát emelkedik az igény a kapcsolatépítésekre. A tréningen megtapasztalt elfogadás, tolerancia segít abban a gyerekeknek, hogy könnyebben megfogalmazzák s el is merjék mondani véleményüket úgy, hogy nem kell attól tartaniuk, hogy esetleg hiba miatt kinevetik őket. Egymás elfogadása segíti őket abban is, hogy bátrabban közeledjenek egymás felé, s hogy igényük legyen a másokhoz való tartozásra. Ebben nyilván a tréningen átélt közös élmények, az emlékek is segítik a csoportokat.

■ 2 Barátságosság

– ez az a faktor, melyet a szakirodalomban gyakran kellemségnek is neveznek. Csakúgy, mint az energia-extroverzió faktora, a barátságosság is elsődlegesen interperszonális dimenzió.

Az alacsony övezet felső határa itt is a 45 pontérték. Az alacsony pontszámot elérők általában egocentrikus emberek. Gyanakvók, kevésbé bíznak a másokban. Hajlamosabbak összetűzésbe kerülni társaikkal, s igen nehezen bocsátják meg az őket ért vélt vagy valós sérelmeket. Gyakran viselkedésük durva, gormba, s általában senkivel sem szeretik megosztani a dolgukat.

Az átlagos pontszámot (45-55 között) elérő emberek általában könnyedén megértik az őt körülvevő emberek problémáit. Tudnak kedvesek és engedékenyek is lenni kortársaikkal és a felnőttekkel szemben is. Igyekeznek a számukra ellenszenves emberekkel is kerülni az összetűzést. Alapvetően bíznak az emberekben.

A magas pontszámot elérők (55 pont felett) kimondottan társasági emberek. Altruisztikusabbak, több szimpátiát mutatnak másokkal szemben. Kapcsolataikat bizalommal és tisztelettel kezelik, általában nagylelkűek.

Noha felmérésünkben egyik csoport sem éri el a kérdőív felvételekor a magas övezetet, a változások figyelemre méltóak. A legszembetűnőbb változás a nevelőotthoni csoportnál mutatko-

zik. Az emelkedés a második felvételtkor, közel 7 pont – igaz az ő csoportjuk első eredménye a legalacsonyabb, az alsó övezet határa. A javítóintézetben kb. 1 pontnyi, míg az általános iskolában kb. 1,5 pontnyi a csökkenés.

Úgy tűnik, hogy a tréning hatása e faktorra a legerőteljesebben a gyermekotthonban élő gyerekeknél mutatkozik. Az első tesztfelvétel alacsony pontszámának hátterében az állhat, hogy az intézeti nevelésbe vétel előtt e gyerekcsoport tagjai valószínűleg sok negatív tapasztalatot szereztek környezetükben, kapcsolataikban. Gyakran csalódottságot élhettek át. Talán e miatt bizalmatlanabbak, gyanakvóbbak a környezetükben élőekkel szemben.

A tréning után a pontszám lényegesen emelkedik – a tréning különböző szakaszai, mint pl. a közösségépítés, kommunikáció, empátia, stb., a közös beszélgetések és játékok pozitívan hatnak e faktorra – a gyerekek barátságosabbá, elfogadóbbá válnak, nyitottabbak egymás közlései felé.

■ 3 Lelkiismeretesség

Az elnevezés a kितartásra, az önkontrollra és a célirányos magatartásra utal.

Az alacsony pontszámú gyerek (45 pont alatt) számára nehézséget okoz a hosszú koncentráció, mint amilyen pl. a tanítási órákon való figyelés. Gyakran szétszórt és pontatlan, ezért igen nehéz számára a figyelmet és koncentrációt igénylő feladat, melyben gyakran éppen ezért rosszul is teljesít. Az ilyen gyerek hajlamos a feladatait a legkisebb nehézség esetén is feladni. Nehezen fogadja el a szabályokat, jobban kedveli a játékokat és szórakozást, mint a saját feladatait.

Az átlagos pontszámú (45-50 pont között) gyerek képes koncentrálni az adott feladatra, arra, amit éppen csinál. Feladatait általában pontosan végzi, szabálytartó.

A magas pontszámot (55 pont felett) elért gyerek általában sokat és szívesen dolgozik, a maximumra törekszik. Lelkiismeretesség és felelősség-teljeség jellemzi. Magas szinten tud figyelni és koncentrálni, az iskolai feladatok elsődleges fontosságúak számára a játékkal és szórakozással szemben.

A három vizsgált csoportban érdekesen alakulnak az eredmények:

Legnagyobb emelkedés, kb. 6 pontnyi, ismét a nevelőotthoni csoportban van, de számottevően emelkedik a javítóintézeti fiatalok körében is. A Nagysándor telepi iskolában a második tesztfelvétel eredményei ugyanakkor, szintén kb. 4 pontnyit, de negatív irányban változnak. Ennek hátterében nagy valószínűség szerint a következő magyarázat állhat: Míg a nevelőotthonban, ill. a javítóintézetben futó tréningek tavasszal befejeződtek, addig a Nagysándor telepi iskolában – az eltérő tréningrend következtében – a tanév végén fejeztük be a programot és vetjük fel a második kérdőívet. Véleményem szerint ez befolyásolja a mutató alakulását, hiszen az utolsó előtti tanítási napon – amikor mindenkit lezártak már minden tárgyból, s a gyerekek lélekben már a nyárra készülődnek igen nehéz lehet a tanulás, kötelezettségekkel kapcsolatban objektíven nyilatkozni, már pedig ez a faktor ezekre kérdez rá.

A második teszt eredményei tehát a nevelőotthonban, ill. ja-

vítóintézetben élő fiatalok esetében jelzik a figyelmi- és koncentráció-készség erősödését. A figyelmi kapacitás erősödésével ugyanakkor várhatóan emelkedik a jobban teljesítő és szabálytartó gyerekek köre, akik egyre inkább képessé válnak tanulmányi feladataikat előtérbe helyezni.

■ 4 Érzelmi instabilitás

Ez az a faktor, melyet míg a BFQ felnőtteknek kidolgozott változatában érzelmi stabilitásként jelölnek, addig a gyerekeknek kidolgozott BFQ-C-ben érzelmi instabilitásként jelenik meg. Ennek az a magyarázata, hogy a kérdőív gyermekváltozatával végzett elővizsgálatok során a fiatalok számára érthetőbbnek bizonyultak az érzelmi instabilitásra vonatkozó megállapítások.

Az alacsony övezetbe (45 pont) tartozó emberre általában nagyfokú nyugodtság jellemző. Olyan ember, aki nem veszíti el a türelmét, s nem reagálja túl a dolgokat. Komoly problémák esetén is átgondolt, nehezen válik túl aggodalmaskodóvá. Feladatait – ha elvállalta – nehéz helyzetben is megcsinálja. Feszült helyzetekben sem veszti el önuralmát. Türelmes akkor is, ha vágyai nem teljesülnek egyből. Általában stabil kedélyállapotú, nem jellemző rá a szorongás vagy a depresszió.

Az átlagos pontszámot (45-55 pont) elérő ember általában visszafogott, jó önkontrollal bír – bár a különösen nehéz helyzetekben nyugtalan, türelmetlenné válhat. Általában kiegyensúlyozott, jókedvű.

A magas pontszámot (55 pont felett) elérő embert az jellemzi, hogy különböző helyzetekben könnyen válik idegessé, ilyenkor gyakran impulzív módon reagál. Általában türelmetlen, konfliktus esetén nem képes nyugodtan reagálni. Ha egyszer elhatároz valamit, azt akkor is megteszi, ha ezzel ellentétbe kerül társaival. Magas szintű hangulati labilitás jellemzi. Gyakran rosszkedvű, szomorú, ideges, akár jelentéktelen dolgok miatt is.

A vizsgált csoportokban a második tesztfelvétel eredményei zömében csökkenő tendenciát mutatnak. A javítóintézetben mindössze egytizednyi a változás, amely igen minimális, míg a másik két csoportban 1-1,5 pontnyi a csökkenés.

Figyelemre méltó, hogy a nevelőotthoni gyerekek első teszt felvételekor kapott értékei, melyek már a magas övezetbe esnek, kb. 8 és fél ponttal magasabbak, mint az általános iskolásoké. Ugyancsak kb. 5 ponttal magasabb a javítóintézeti fiatalok első tesztértéke is az iskolásokhoz képest.

A „zártabb”, intézeti környezetben élő fiatalokra tehát, inkább jellemző az érzelmi instabilitás, mint a családban élő gyerekekre. A kérdőív eredményei egyeznek saját intézeti tapasztalatainkkal is, mely szerint a nevelőotthonban, ill. javítóintézetben nevelkedő fiatalok általában könnyebben veszítik el türelmüket, impulzívabban reagálnak a különböző eseményekre. Jellemzőbb rájuk a hangulati labilitás és az esetleges szélsőséges viselkedésmód. E személyiség-jellemzők kialakulásának hátterében nyilvánvalóan rengeteg tényező megtalálható. Gondoljunk csak itt pl. az eddigi életút, a kapott családi szocializációs minták, az anya-gyerek kapcsolat minőségére, az intézeti lét sajátos tapasztalataira, melyek mind befolyással bírnak sok egyéb mellett e személyiség dimenzióra.

A tréningek hatására az első két csoportban ez az érzelmi instabilitás valamelyest szelidül – általa a nevelőotthoni értékek a magas érzelmi instabilitás kategóriájából az átlagos zónába kerülnek, míg az általános iskolások eredményei az átlagos övezetben maradvá csökkennek. Az érzelmi instabilitás csökkenésével a személyiség képes a harmonikusabb, környezetével adekvátabb viszony kialakítására, melyben kevésbé szélsőséges módon képes kezelni felmerülő nehézségeit.

Javítóintézetben az érzelmi instabilitás faktora tulajdonképpen változatlan – melyben valószínűleg maga e sajátos intézeti forma is szereppel bír.

■ 5 Nyitottság faktor

Ez a faktor több dolgot is magában foglal. Nyitottságot a kultúrára, s nyitottságot a tapasztalatokra, az újdonságokra, érdeklődést más emberek, szakások, eltérő értékek iránt.

Az alacsony pontszámot (45 pont) elért ember általában módszeresen cselekszik, nem szereti az újdonságokat. Feladatvégzésnél gyakran merev és sematikus, így nehéz számára az intuíciót és következtetést is igénylő feladatok megoldása. Nehezen tud megbirkózni azokkal a helyzetekkel, melyek meghaladják saját egyéni tapasztalatait.

Az átlagos (45-55) pontszámot elérő ember általában nyitott az új dolgokra, érdeklődik az őt körülvevő világ dolgai iránt. Feladathelyzetben megfelelő fantáziával és kreativitással bír.

A magas pontszámú (55 felett) emberek különösen jól képesek megragadni az újdonságokat és ötleteket, melyeket kreatívan alkalmaznak különféle helyzetekben. Fogékonyak környezetük üzeneteire, kíváncsiak az új dolgokra. Érdeklődők, jellemző rájuk a kreatív, eredeti probléma-megoldás.

A két tesztfelvétel eredményei a következő képet mutatják:

Az általános iskolások értékei kb. 2 ponttal alacsonyabbak a második felvételnél, melyben valószínű a tanév végi kifáradás jelentős szerepet játszhat. Ugyanakkor a másik két csoportban – melyekben a tréningek tavasszal már befejeződtek – emelkedik a faktorban elért pontérték. A javítóintézeti csoport kismértékű emelkedő pontjai mellett a legszembetűnőbb az emelkedés a nevelőotthoni csoportban, ahol majdnem 7 pontnyi a növekedés. Úgy tűnik tehát, hogy a tréningen tanult, s begyakorlott kreatív technikák, a közös és egyéni – sokszor újszerű – problémamegoldó gyakorlatok pozitív hatása jól kimutatható az e faktorban megmutakozó tulajdonságok változásaiban.

■ VÁLTOZÁSOK AZ EGYÉN SZINTJÉN

Természetesen a különböző élethelyzetben élő három csoport eredményeinek változása, s elemzése mellett a kérdőívvel – az egyén szintjén – a tréningek hatására létrejött finomabb változások is kimutathatók, ill. nyomon követhetők. A tréningek nem minden gyerekénél fejtik ki egyformán hatásukat, hi-

szen nincs két egyforma tulajdonsággal bíró ember. Az egyéni elemzések során az alábbi jellegzetes változás-módokat figyeltük meg:

– Sok olyan gyerek volt, akinél a tréning hatására a faktorokban pozitív irányban történt elmozdulás. Tehát a tréning abban segített, hogy adott személyiség-dimenzió értékek, pl. az alacsony övezetből átkerültek az átlagosba. Az egész profil emelkedett Ennek alapján feltételezzük, hogy az adott fiatal a tréning után sikeresebben tud helyt állni, megküzdeni a feladatokkal, nyitottabb a környezete felé, elfogadóbb társaival.

– A gyerekek egy másik csoportjánál azt találtuk, hogy az első tesztnél talált magas, illetve néha túl magas értékek a tréning után csökkenni kezdtek. A második felvételnél az 5 faktor együttese harmonikusabb képet mutatott, csökkent a kiugróan magas értékek száma.

– Míg a harmadik esetben az első felvétel után kapott kép – melyben a faktorok értékei diszharmonikusak voltak – az egyik érték túl alacsony, míg a másik túl magas, a személyiség profil a tréning után sokat finomodott. Az 5 faktor értékei közelebb kerültek egymáshoz, a személyiségkép harmonikusabb, optimálisabb lett, mentesült az első felvétel szélsőségeitől.

Egy olyan javítóintézeti fiatal tréning előtti személyiség-profilját vizsgáltuk, aki lassan 21 hónapja tartózkodik intézetünkben. Drogos előélete, indulatkezelési nehézségei, magatartási problémái, ill. más személyiség-jellemzői miatt fokozott pszichés segítségre volt folyamatosan szükség.

Az első tesztfelvéletkor az 5 faktorból 4 értéke a magas övezetbe esik, a lelkiismeretesség faktor viszont túl alacsony szinten van képviselve. Emellett az érzelmi instabilitás faktor értéke extrém magas. Az első tesztnél kapott fenti eredmények nem voltak számunkra meglepők, hiszen N. valóban az a gyerek, akire gyakran jellemző a kiszámíthatatlan viselkedés, a hirtelen indulattal való előntöttség, illetve néha az acting out cselekvés.

A tréning utáni második tesztfelvétel sokkal harmonikusabb képet mutat. Jelentősen, mintegy 9 pont értéket csökken az érzelmi instabilitás faktor értéke, s igen nagymértékű, 17 pontnyi a lelkiismeretesség faktor emelkedése. A profil harmonikusabbá, kiegyensúlyozottabbá válik, melyet azóta szerzett saját tapasztalataink is alátámasztanak. Az elmúlt hónapokban N.-nel kapcsolatban lényegesen kevesebb a magatartási probléma, alkalmanként már képessé vált saját érdekeit háttérbe szorítani. Egyre erősebb a motivációja a tanulás iránt. Felismerte, hogy boldogulásához szükséges a 8 általános végzettség, ezért kitartóan teljesített az idei félévben és sikeres osztályozó vizsgát is tett.

A másik eset egy Nagysándor telepi általános iskolás fiúé. L. alacsony termetű, szemüveges fiú, akinek egyre inkább súlyosbodik tartáshibája s általa torzul a teste. A tréning elején viselkedése erősen zárkózott, az osztály által nagymértékben elutasított gyerek, alig van kapcsolata társaival. Félénk, visszahúzó. Ez jól látszik az első tesztfelvétel eredményein is, ahol az

energia-extraverzió faktor értéke annyira alacsony, hogy a profilban az ábrázolásban meg sem jelenik. Ezen kívül igen alacsony a barátságosság faktorban elért értéke is. A második tesztfelvétel eredményei igen jelentős változásról adnak tanúbizonyságot. Ahogy az jól nyomon követhető, az 5 faktor aránylag kiegyensúlyozott képet mutat. 23 pontnyit emelkedik az energia-faktor, s 12-t a barátságosság értéke. A tréning során L. sokat változott. Kezdetben akkor sem nyilvánított véleményt – tartva az elutasítástól és kinevetéstől –, ha kérdeztük. A különböző feladathelyzetek, gyakorlatok alatt megtapasztalta, hogy neki is vannak olyan pozitív tulajdonságai, melyet társai egyre inkább képessé váltak elismerni. Osztálytársai elfogadóbb viselkedése hatására zárkózottsága fokozatosan enyhült, viselkedése kiegyensúlyozottabbá vált, s képessé vált társkapcsolatok építésére is.

■ ÖSSZEFOGLALÁS

Fentiekben megkíséreltem bemutatni az AVP-tréningek előtti és utáni – három különböző élethelyzetben élő gyermekcsoport tagjaival felvett BFQ-C kérdőív eredményeit –, bemutatva egyúttal a kérdőív által mért személyiség-faktorokat és azok jellemzőit is. Mint ahogy az az elemzésekből láthatóvá vált – a tréningek a különböző gyerekcsoportokban különböző erősségű változásokat indítottak el, melyek nyomon követhetővé váltak a teszteredmények elemzésekor.

Míg az energia – barátságosság- lelkiismeretesség- és nyitottság faktorok értékei a tréning hatására emelkednek, addig az érzelmi instabilitás faktora csökkenő tendenciát mutat.

A kapott teszteredmények tehát azt mutatják, hogy az AVP tréningek- sajátos szemléletükkel, struktúrájukkal és tematikájukkal- elindítanak ill. katalizálnak olyan folyamatokat, melynek hatására a gyermeki személyiség pozitív irányban változik. Érzelmi instabilitásának csökkenése mellett a fiatal nyitottabbá válik környezete felé, képessé mások véleményének meghallgatására s elfogadására. A rá irányuló figyelem s elfogadás mellett, valamint megtapasztalva a tréningen saját fontosságát s mások elfogadottságát - saját kapcsolataiban is harmonikusabban működő személlyé válik. Erősödik figyelmi koncentrációja s kitarása. Elsajátít olyan konfliktuskezelési technikákat, melyekkel hatékonyabban, kevésbé erőszakosan s kreatívabban képes kezelni a legkülönbözőbb helyzeteket.

Úgy gondolom, hogyha tekintetbe vesszük e 3 gyerekcsoport – külön-külön is sajátosságos és buktatókkal telt élethelyzetét, eddigi életútjuk- nehézségeit, akkor az AVP tréningek által indított pozitív változások olyan tapasztalatot és tudást adhatnak e fiataloknak, melyekkel növelhetjük esélyeiket egy sikerebb s harmonikusabb felnőtt lét eléréséhez.

*Szabóné Szilágyi Zsuzsa
pszichológus*